

PSEUDO POVIJEST ILI KRAJ POVIJESTI

Pitanja nikada nije suviše. Ne bismo li i završili pitanjem, za svaki slučaj, počnimo pitanjem: pitanjem o stvarnosti, o onome što jeste, i mogućnosti saznanja toga što jeste. Ova pitanja, tradicionalno postavljena kao dva pitanja, kao pitanje o noumenu i pitanje o fenomenu, odnosno pitanje o suštini stvari i metodu kao putu kojim ta stvar, ili suština te stvari, postaje i stvar za nas, mi smo pretvorili u jedno, univerzalno, opće pitanje.

Zašto?

Radi se o tome da svijet u kome žimo *postoji* neovisno od nas, ali kao stvarnost, kao što ćemo pokazati, postoji samo za nas. Sve već, naime, postoji. Samo je čovjek nedostajući. U onoj mjeri u kojoj čovjek postaje stvarnost tog svijeta, u toj mjeri i to postojeće postaje stvarno za njega. Ili, u onoj mjeri u kojoj čovjek stvara samoga sebe u toj mjeri postojeće, dato, zatečeno, priroda kao ono za čovjeka apstraktno, postaje mu potrebno i zato samo njime stvoreno. I time smo već nagovijestili odgovor. Kosik se pita: »Pitanju: kako se može saznati stvarnost, prethodi: uvijek osnovnije pitanje: šta je stvarnost?« Kosik, dakle, ništa neuobičajeno, pretpostavlja pitanje o onome što jest pitanju kako znati to što jest. U prividnoj dubini ovog pitanja mi ne vidimo ništa drugo do jedan blago nagoviješteni nonsens: upitajmo, naime, Kosika, i ne samo njega, kako uopšte znati što je stvarnost, ako je, ovako ili onako, ne saznamo? Kako je, dakle, moguće odvojiti ova dva pitanja, pitanje materijalističke metode saznanja od pitanja o samoj materijalnoj, predmetnoj, povijesnoj stvarnosti? Naša kritika ovih pitanja ne polazi s pozicije ukidanja njihove razlike i mehaničkog subsumiranja stvarnosti i saznanja, nego s pozicije traganja za onim *novim*, koje proizlazi iz njihovog identiteta i, istovremeno, *iskonskim*, po kome jesu i sama za sebe. To novo za što jesu sazna-

nje i stvarnost, i to iskonsko po čemu jesu saznanje i stvarnost, jeste *stvaranje*, ljudsko djelo, čin prevođenja postojećeg, datog, zatečenog u saznanje, tj. stvarno. Stvaranje, Saznanje i Stvarnost jesu *jedno opće*, povijesno izmirenje čovjeka i svijeta i njihove dihotomne prirode.

Stvarnost kao totalitet samo je drugi izraz za praksu ili povijest. Prema tome, svijet kao čovjekov svijet ima svoja tri nivoa:

1. Praksu
2. Povijest
3. Stvarnost.

Nijedan od ova tri nivoa ljudskog svijeta nije moguć izvan ostalih, izvan identiteta sa njima kao totaliteta, i njihov pojmovni individualitet nije ništa drugo do konkretizacija totaliteta po kome i koji oni jesu. Analizirajmo sada svaki od ovih konkretnih totaliteta zasebno.

1. *Praksa* — Pod praksom podrazumjevamo prevođenje svijeta postojećeg po sebi, preko povijesti, u stvarnost. Temporalno, praksa ne prethodi povijesti, niti, pak, povijest stvarnosti. Sam, pak, praktički akt ljudske djelatnosti jeste povijestan, jer je proces, tok, kretanje, kreacija stvarnosti.

a) *Filosofija* — Da bi praksa, kao povijesna i stvarnosna, međutim, počela, potrebna je čovjekova svijest o postojećem, o kosmosu koji postoji neovisno od čovjeka. Iako svijest o *fysis-u*, o prirodi-materiji, ona je metafizička jer je još uvijek s onu stranu tog fizikalnog svijeta, dakle s ovu stranu čovjeka koji stoji pred tom nepoznanicom. To je filosofija. Ostane li u toj maglovitoj sferi kao svijesti o svijetu koji još ne postoji predmetno za čovjeka, filosofija je u svojoj biti spekulativna. Njena metafizičnost je spekulativna.

Ali filosofija je metafizički put koji čovjeka vodi ka *fysis-u*, kosmosu. Kao takva, kao praktička, filosofija je povijesno humaniziranje svijeta, ili unošenje čovjeka u svijet.

Filosofiji se tradicionalno dodjeljuje uloga otkrivanja suštine svijeta i razlučivanja tog suštinskog od pojavnog, prividnog. Kao praktička, pa tako kao povijesna i kao stvarna, filosofija je u našem određenju apstrakcija, proces apstrahiranja, ali ne bitnog od pojavnog, nego je filosofija imanentno apstrakcija apstrakcije, dakle, metafizički proces konkretizacije.

Objasnilo to. Pod apstrakcijom apstrakcije podrazumjevamo odvajanje svijeta od njegovog već apstraktnog, od čovjeka odvojenog oblika, dakle, bitnu, praktičku, povijesnu, stvarnu konkretizaciju. Filosofija, prema tome, kao apstraktna u svojoj djelatnosti jeste konkretna u svome djelu. Ona je faza ili oblik prakse koji apstraktno prevodi u konkretno. Za razliku od svog spekulativnog stanja u kome ona samo fiksira suštinu i pojavu stvari, kao praktička, kao djelatna, filosofija samu suštinu omogućava kao pojavnu, prirodu kao ljudsku, svijet kao čovjekov svijet. Ona *ukida* to *dvoјstvo* svijeta, čineći suštinsko pojavnim, konkretnim, upotrebnim za

čovjeka. Kao praktička ona je, dakle, sama *mogućnost* te prakse.

b) *Nauka* — Da bi svoju apstrakciju apstrakcije pretvorila u konkretno, filosofija mora preći u vlastitu negaciju, nemogućnost — nauku. To moguće, to filosofijom otkriveno, to filosofijom *odvojeno od svoje odvojenosti od čovjeka*, nauka kao povijesti čin otkrivanja korisnih strana stvari, čini upotrebnim za čovjeka. Put nauke, kao faze čovjekove *praxis*, zato je vrlo kratak i u modernom dobu pokazuje stalnu tendenciju svoga skraćivanja. Od naučnog otkrića do njegove praktične primjene vrijeme je vrlo kratko i postaje sve kraće. Nauka kao veza između filosofije i prakse u užem smislu riječi postaje sve neposrednija.

c) *Praksa* u užem smislu riječi — koja po našoj shemi odgovara prošlosti, svijetu koji je već dat čovjekom i upotreban za čovjeka, relativna je u odnosu na *praxis* kao cjelinu, u odnosu na filosofiju i nauku kao faze koje joj pretihode i po kojima je data. Ali, tek u dimenziji povijesti to praktičko u užem smislu, to prošlo kao rezultat prakse, jeste upotrebno za čovjeka, te, prema tome, iako već dato, stvoreno, jer je povijesno, postoji i za buduće, za apstraktno, za filosofiju.

2. *Povijest* — Da bismo to prošlo, praktičko u užem smislu, dakle, upotrebno, shvatili kao zaista praktičko, kao povijesno i zbiljsko, ne samo za sebe, nego i za buduće, apstraktno i filozofsko, moramo prije toga razmotriti sam pojam povijesti i, prije svega, njen odnos prema vremenu.

Kako praksa kao povijesna ide iz filosofije, preko nauke, u svakodnevni život, to je povijest kao djelatno kretanje prakse ka konkretizaciji totaliteta, put koji vodi iz budućnosti, preko sadašnjosti u prošlost. Smjer povijesti je, dakle, dat apstraktnim kao početnom tačkom, i ide preko konkretnog ka upotrebnom kao konkretnom užitku čovjeka.

Istim tim pravcem ide i vrijeme; vrijeme, prema tome, prolazi kroz povijest baš kao što povijest teče vremenom. To što vrijeme i povijest idu istim pravcem upravo ih uzajamno omogućava kao međusobno dva bitno različita svijeta: *differentia specifica* povijesti i vremena jeste *suprotan smjer* pravca kojim se kreću. Povijest ide protiv vremena, iz onog što nije u ono što jest. Kazaljka povijesnog časovnika ide s desna na lijevo, iz budućeg u prošlo, iz sutra u jučer. Svako mehaničko odvajanje povijesti od vremena jeste nerazumjevanje praktičkog karaktera povijesti; izvan vremena nema povijesti. A kako vrijeme postoji neovisno od čovjeka i kako čovjek postoji samo kao povijestan i obrnuto, to se vrijeme javlja kao objektivna kvantitativna relativizacija povijesti: vrijeme teče neovisno od povijesti, dok povijest *jeste* samo utoliko ukoliko *ispunjava* vrijeme.

Zašto smo rekli da postoji opasnost od mehaničkog odvajanja povijesti od vremena?

Iako nije data vremenom, povijest, naime, jeste samo *u odnosu* na vrijeme,

kao njegova protuteža, kao njegova ljudska specifična težina. Samo ako ispunjava vrijeme, a to znači samo ako, kao i vrijeme, *teče*, ali u suprotnom smjeru, za razliku od vremena, povijest je moguća. Tamo gdje vrijeme nastavlja teći bez povijesti, povijest je stala, ona se ne zbiva, ona je bila. Odričući se svoje vremenske dimenzije, povijest dokrajčuje samu sebe. Ona jeste ako što kondenzovanije ispunjava vrijeme. Ako to ne čini, onda čovjeku preostaje samo *vrijeme*, ono nastavlja svoj kvantitativni put, a ona, povijest, ostaje samo kao *pseudo-povijest*, kao vlastiti kraj koji se kao odrpana krpa provlači kroz vrijeme.

Pseudopovijest je povijest izvan vremena — to je arheologija povijesti i, istovremeno, pseudopovijest je vrijeme bez povijesti. To je život na lovorikama. To je, na primjer, sjećanje na pretke gdje se samo *sjećanje* pojavljuje kao povijest. Drugim riječima, povijest koja ne priznaje vrijeme, dakle i vlastiti *zaborav*, jeste povijest koja se pretvorila u vrijeme. Pseudopovijest kao kraj povijesti, kao okončanje budućeg u sadašnjem nije, međutim, okončanje i sadašnjeg, nego, naprotiv, vremensko kretanje toga već datog, postojećeg, dogođenog u budućnost kao vremensku dimenziju. Pseudopovijest je, prema tome, ono dogođeno koje *kao takvo*, kao ono što već jest, postoji, nastoji i biti u futuru, dakle, očuvati se u vlastitom obliku i tako faktički zaustaviti povijesno kao samo događanje.

Da bi povijesno uopšte bilo, ono mora *bivati*. Povijest je zato sama bit stvari, jer ona jeste samo ako stvari bivaju, ako se zbivaju, događaju. Bivanje stvari jeste njihova bit po kojoj one jesu; stvari su po povijesti. Prestaju li bivati, one prestaju *biti*, ali to ne znači i da *prestaju*.

Kada se to dogodi, kada stvar *postane*, ne prestajući dakle, počinje njena pseudopovijest ili kretanje kroz vrijeme. Ona tako *nije* nego samo postoji data za sebe samu, ona nije, jer je ono bilo. Kako, dakle, postići da se povijest ne pretvori u svoj kraj — pseudopovijest, da se stvar kao stvaranje ne pretvori u stvar kao postvarenje, da se sadašnjost ne pretvori u budućnost?

Stvar, naime, nije izolovana; kao akt i kao konzekvencija stvaranja ona jeste praktička samo ako je čak i kao stvar, kao konzekvencija stvaranja dakle, *samo stvaranje*. Ako postoji za neku drugu stvar ili za cjelinu, ako je *bivajuća* još, data za neku drugu stvar ili za cjelinu, a ne samo radi i za sebe samu, ako je, dakle, *upotrebna*, povijesno upotrebna, ona još *jeste*, povijesno jeste, jer je uključena u samo bivanje povijesti, dakle, jeste, jer *će biti* za povijest. Ona će biti za samo povijesno zbivanje prakse upotrebna, i tek kao takva ona i jeste; tek kao stvar za budućnost, i sadašnjost a tako i prošlost jesu povijesne. Prema tome, povijest može stvarati stvarnost koja neće biti pseudokonkretna, postojati samo radi sebe same, nego će biti konkretna, dakle, i *kao takva*, kao već dogođeno, kao već bilo, *biti* jer će biti za bi-

vanje cjeline, za povijest. U stvari, tek kao takva, kao povijest koja će stvarati stvari za vlastitu upotrebu, za stvaranje sebe, jeste tek povijesna *unapred*. Tek unapred, kao *stvaranje sebe radi sebe kao stvaranja*, jer je ona onaj konkretni totalitet, povijest jest.

Zato je povijest *ispred* vremena. Ono što je *vremenski* već bilo, za povijest može tek biti. Povijest je, dakle, i te kako prisutna u prošlosti. Baš zato, to što je bilo, to dogođeno, to što je za vrijeme bilo, za povijest još nije, bit će, i jeste samo ako će biti.

3. *Stvarnost* — Stvarnosno je, možemo zaključiti, praktičko, dakle, djelatno otkriće povijesti za čovjeka. Svijet počinje da egzistira kao čovjekov svijet u trenutku njegovog otkrića za čovjeka. Stvarnost počinje kao čovjekov svijet, kao čovjek prisutan u svijetu, kao apstrakcija dakle. Filozofsko i buduće jeste isto što i apstraktno, jer je sam početak nastajanje stvarnosti za čovjeka. Apstraktna faza stvarnosti, kao praktička i kao povijesna, jeste faza odvajanja, apstrahiranja *nepoznatog* u svijetu od njegove nepoznatosti, nestvarnosti za čovjeka. A jedino u što se po sebi apstraktno može apstrahirati, kao što smo na početku kazali, jeste konkretno. Apstrakcija stvarnosti jeste zato projekt prevođenja *nepoznatog*, za čovjeka nestvarnog, u poznatu, konkretnu stvarnost. Tek preko *čovjekovog* projekta apstrakcije, dakle, filozofije, budućnosti, nestvarno, od čovjeka po sebi odvojeno, apstraktno, postaje za čovjeka *konkretno* — predmet njegovog naučnog stvaranja.

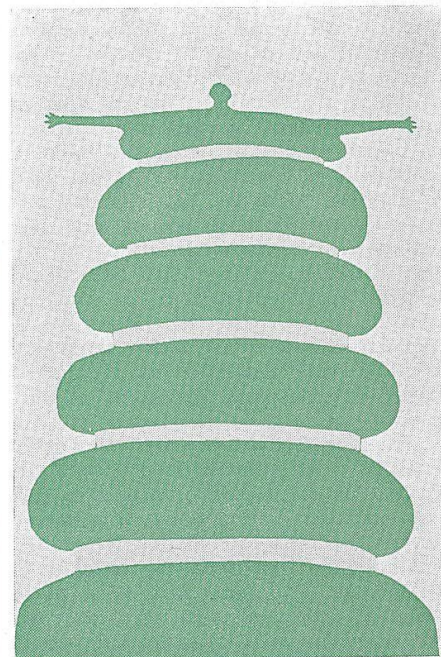
Konkretno, koje kroz nauku za čovjeka egzistira u sadašnjosti, samo je praktičko-povijesna faza stvarnosti, odnosno njenog nastajanja za čovjeka.

Da bi konkretno uopšte bilo stvarno, ono mora da se ostvari u čovjeku, dakle, da postane upotrebnim za čovjeka, da postane upotrebnom vrijednošću čovjeka, da zadovolji njegovu potrebu. A stvaranje koje proizlazi iz čovjekovih potreba, kao zadovoljenje, kao užitek čovjekov, jeste stvaranje samoga čovjeka. Izvan čovjeka i zadovoljenja njegovih ljudskih potreba nema stvarnosti i obrnuto. Sve što je izvan i nastoji da se predstavi kao ta stvarnost, samo je privid, pseudostvarnost. Čovjek, međutim, u njoj živi i, na žalost, ne čini mnogo da iz nje i izađe. Predmet našega rada jeste upravo traganje za mogućnošću tog izlaza, izlaza iz pseudostvarnosti, pseudopovijesti i svijeta rada u čovjekov svijet, povijest i *praxis*.

Ovaj dihotomni svijet *homo duplex* — jeste dihotomna priroda rada i zato je njeno ukidanje sam akt prelaska rada u ljudsku praksu, povijest i stvarnost. Rad pred kojim stojimo samo je, dosljedno našoj terminologiji, apstraktan projekt kojim ukazujemo na *mogućnost* ukidanja apstraktno-konkretno dihotomije Marksovog pojma rada i skoka u ljudsku djelatnost. Da bi ovaj projekat postao konkretan, a zatim i upotreban za čovjeka, svjestan sam, potrebno je mnogo više ljudskih praktičkih i povijesnih djela, potrebna je čitava budućnost.

slobodan lazarević

HAMLET NAŠEG DOBA

Ako je verovati staroj istočnjačkoj priči, dobroćudni duh iz Aladinove lampe verni je sluga jednog praktičnog uma koji stoji izvan i iznad njega. Uvek najpre neko autonomno i ambiciozno htenje uzme sve stvari u svoje ruke, određujući im pravac, cilj i smisao. Sve ostalo je čist doprinos dobroćudnog duha iz lampe. Pri tome, protivrečnosti u ovom htenju nisu od značaja za sam duh: on je bivao efikasan i onda kada je bio pogrešno usmeren. Eventualne nepoželjne posledice dobijaju značaj posebnih crta u individualizaciji intelektualnog profila određujuće volje. Najznačajnija osobina dobroćudnog duha iz Aladinove lampe jeste njegova nedužnost: nema te stvari pod kapom nebeskom zbog koje bi on mogao da bude pozvan na odgovornost. On, jednostavno, nije uzrok ničemu. Još manje je on po sebi neki cilj ili vrednost. Njegovo uobičajeno stanje u odsustvu zapovesti autonomne volje jeste dobroćudni dremež u senci svoje apsolutne neobaveznosti. Po sebi on nije nikakva samostalna volja, nikakvo htenje ili zapovest. Ni uzrok, ni pokretač; ni smisao ni cilj: on je, sve u svemu, jedan običan, čudotvorno efikasan ropski duh,